

บทที่ ๒

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอาทิสสูตร

โกคทรัพย์เป็นวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดีและมีสุข การปฏิบัติต่อทรัพย์ที่ถูกต้องจะช่วยให้บรรลุประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์และเป้าหมายชีวิตมนุษย์ได้ อาทิสสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโกคทรัพย์ ซึ่งเป็นพระสูตรหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อทรัพย์ในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ในบทนี้จะได้นำเสนอถึงที่มา เนื้อหา รูปแบบและประเด็นสำคัญที่ปรากฏในอาทิสสูตร ตามลำดับ

๒.๑ ที่มาของอาทิสสูตร

อาทิสสูตร^๑ คือ พระสูตรที่ว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโกคทรัพย์ หรือ เหตุผลที่ควรยึดถือในการที่จะมีหรือครอบครองโกคทรัพย์ ปรากฏอยู่ใน พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ ๒๒ มุณฑาราวรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ามุนีราช ข้อที่ ๔๑ หน้าที่ ๖๔ – ๖๖ โดยมีที่มาจากการที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงธรรมแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ณ พระเชตะวันมหาวิหาร แห่งกรุงสาวัตถี ถึงประโยชน์ที่คหบดีพึงถือเอาจากโกคทรัพย์ ๕ ประการ เพื่อบรรลุประโยชน์แห่งโกคทรัพย์และความไม่เดือดร้อนใจแก่เจ้าของทรัพย์ในภายหลัง ทั้งนี้เหตุเกิดแห่งพระสูตรนี้จัดเป็น ปรัชมาสยะ คือ เป็นไปตามอรรถาธิบายของผู้อื่น^๒ หรือเป็นการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาอรรถาธิบาย ความพอใจ ความชอบใจ และภาวะที่จะรู้ได้ของผู้ที่จะฟังธรรมคืออนาถบิณฑิกเศรษฐี ทั้งนี้เนื่องจากท่านเป็นคฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) และมีอาชีพค้าขาย เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันจึงมีความเกี่ยวข้องกัทรัพย์ เช่น ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อแสวงหาทรัพย์มาใช้จ่ายในการดำรงชีพตน ครอบครัว บริวาร และผู้อื่นให้เกิดประโยชน์สุข อีกทั้งท่านมีอรรถาธิบายยินดีในการให้ทานเป็นประจำ ตั้งแต่การถวายทานแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนการให้ทานแก่ผู้คนทั่วไปและคนยากจน จนได้รับตำแหน่งเอตทัคคะด้านการถวายทาน^๓ และการเรียกขานจากคนทั่วไปว่า อนาถบิณฑิกะ แปลว่า

^๑ อกุ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔ – ๖๖.

^๒ เหตุเกิดพระสูตร ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) อัตตัชมาสยะ คือ เป็นไปตามพระอรรถาธิบายของพระองค์ (๒) ปรัชมาสยะ คือ เป็นไปตามอรรถาธิบายของผู้อื่น (๓) ปุจฉาสลิกะ คือ เป็นไปด้วยอำนาจการถาม (๔) อัตตูปัตติกะ คือ เป็นไปโดยเหตุที่เกิดขึ้น คูใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๔.

^๓ อกุ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๕/๓๑.

ผู้ให้ก้อนข้าวแก่คนอนาถา หรือ ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา^๔ อาจกล่าวได้ว่า เหตุเกิดของ อาทิสสูตรจึงสอดคล้องกับอริยาศัของอนาถบิณฑิกเศรษฐี^๕ ทั้งนี้เพื่อให้มีหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ที่ ถูกต้องทั้งการแสวงหาทรัพย์และการใช้จ่ายทรัพย์ ตลอดจนการถวายเป็นทานและการให้ทานอันจะ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป

๒.๒ เนื้อหาของอาทิสสูตร

เนื้อหาของอาทิสสูตรเป็นหลักการปฏิบัติต่อทรัพย์ทั้งในด้านการแสวงหาทรัพย์ และการใช้จ่ายทรัพย์ ๕ ประการไว้อย่างละเอียด ชัดเจนและตรงประเด็น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ซึ่งเนื้อหาในพระสูตรนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนได้ตรงตามเนื้อหา สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ และสอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เข่าจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์ แก่ตัวเขาเอง^๖ กล่าวคือ พระองค์ทรงสอนตรงเรื่องตรงประเด็นที่เกี่ยวกับทรัพย์ ไม่ได้ออกนอก เรื่องอื่นที่อาจเป็นเหตุให้เกิดความสับสนไขว้เขวได้ และมีความจำเป็นเหมาะสมพอดีและเกิด ประโยชน์กับอนาถบิณฑิกเศรษฐีในฐานะเป็นผู้ครองเรือนและพ่อค้า ซึ่งต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ใน ชีวิตเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินต่าง ๆ หากปฏิบัติตามย่อมเกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้อย่างแท้จริง

๒.๒.๑ ใจความย่อของอาทิสสูตร

ใจความย่อของอาทิสสูตรมีดังนี้ อาทิสสูตร^๗ คือพระสูตรที่ว่าด้วยประโยชน์ที่ควร ถู้อาจจากโภคทรัพย์ กล่าวคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ณ วัดพระเชตุวัน ถึงการใช้จ่ายโภคทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ใช้บำรุงตนเอง บำรุงบิดามารดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ (๒) ใช้บำรุงตนเอง บำรุงมิตรอำมาตย์ (เพื่อนร่วมงานกัน) (๓) ใช้ป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร (๔) ใช้ทำพลีกรรม

^๔ ธนาภิต, เอตทัคคะ ผู้เป็นเลิศด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๐.

^๕ จานงค์ สวมประจำ, “ศึกษาหลักธรรมสำหรับฆราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

^๗ คำว่า “อาทิส” หมายถึง ถูกถู้อเอาแล้ว ใน พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรม บาลี – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑.

๕ ประการ คือ ญาติพลี อติถิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี และเทวตาพลี (๕) ใช้ตั้งทักษิณาทที่มีผลสูง ๆ ขึ้นไป

๒.๒.๒ เนื้อหาของอาทิสสูตรที่ปรากฏในพระคัมภีร์

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า กหบดี ประโยชน์ที่จะพึงถือเอาจาก โภคทรัพย์ ๕ ประการนี้

ประโยชน์ ๕ ประการนี้ อะไรบ้าง คือ

๑. อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ย่อมบำรุงตนเอง บำรุงมารดาบิดา บำรุงบุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ให้มีความสุข บริหารให้มีความสุข โดยชอบด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ประการที่ ๑

๒. อริยสาวกย่อมบำรุงตนเองบำรุงมิตรและอำมาตย์ให้มีความสุข บริหารให้มีความสุข โดยชอบด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ประการที่ ๒

๓. อริยสาวกย่อมป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท ทำตนให้ปลอดภัย นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ประการที่ ๓

๔. อริยสาวกย่อมทำพลี ๕ อย่าง คือ (๑) ญาติพลี (๒) อติถิพลี (๓) ปุพพเปตพลี (๔) ราชพลี (๕) เทวตาพลี นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ประการที่ ๔

๕. อริยสาวกย่อมตั้งทักษิณาทที่มีผลสูงขึ้นไป เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ในสมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ดำรงมั่นอยู่ในจันดี (ความอดทน) และ โสรัจจะ (ความเสถียร) ฝีกอบรมตน ทำตนให้สงบ ทำตนให้ดับเย็นสนิท ด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี่เป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ประการที่ ๕

กหบดี ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้แล

ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จากโลกทรัพย์ ๕ ประการนี้ โลกทรัพย์หมดสิ้นไป อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราได้ถือเอาประโยชน์จากโลกทรัพย์นั้นแล้ว และโลกทรัพย์ของเราก็หมดสิ้นไป’ ด้วยเหตุนี้ อริยสาวกนั้นจึงไม่มีวิปปฏิสาร (ความร้อนใจ) ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จากโลกทรัพย์ ๕ ประการนี้ โลกทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราได้ถือเอาประโยชน์จากโลกทรัพย์นี้แล้ว และโลกทรัพย์ของเราก็เพิ่มพูนขึ้น’ อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีวิปปฏิสารด้วยเหตุทั้ง ๒ ประการนี้เลย

นรชนผู้จะต้องตายเมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่า ‘โลกทรัพย์ เราได้บริโภคแล้ว คนที่ควรเลี้ยงเราได้เลี้ยงแล้ว อันตรายทั้งหลาย เราได้ข้ามพ้นแล้ว ทักษิณามีผลสูงขึ้นไป เราได้ให้แล้ว และพลี ๕ อย่าง เราได้ทำแล้ว ท่านผู้มีศีลตำราธรรมะวัง ประพฤติพรหมจรรย์ เราได้บำรุงแล้ว ประโยชน์ที่บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือนปรารถนา เราก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กรรมที่ไม่ก่อความเดือดร้อนในภายหลัง เราก็ได้ทำแล้ว’ เชื่อว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์^๘

จากเนื้อหาของพระสูตรที่ปรากฏข้างต้น กล่าวได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการปฏิบัติต่อโลกทรัพย์ทั้งด้านการแสวงหาทรัพย์ และการใช้จ่ายทรัพย์ออกเป็นข้อ ๆ ว่าจะแสวงหามาและใช้จ่ายทรัพย์ไปอย่างไร กับใคร และเพื่ออะไร ไว้อย่างละเอียดและชัดเจน ตลอดจนผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามหลักดังกล่าวซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

๒.๓ รูปแบบของอาทียสูตร

การแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีต่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีในอาทียสูตรถือเป็นการแสดงธรรมแบบไม่มีพิธีการ เสมือนนั่งสนทนาธรรม^๙ หรือที่เรียกว่า แบบสากัจฉา (สนทนา)^{๑๐} ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีอื่น ๆ โดยรูปแบบของอาทียสูตรจัดอยู่ในรูปของร้อยแก้ว (คัชชะ)^{๑๑} หรือความเรียงที่เป็นคำรายงานถึงเวลาและสถานที่

^๘ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔ – ๖๖.

^๙ จันทน์ สวมประจำ, “ศึกษาหลักธรรมสำหรับฆราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี”, หน้า ๔๐.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๖.

^{๑๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๑.

(กาลเทศะ)^{๑๒} กล่าวคือ ในขณะที่ทรงแสดงพระสูตรนั้น ๆ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่ไหน พร้อมกับใครบ้าง ซึ่งในอาทิสสูตรได้กล่าวรายงานในตอนเริ่มต้นว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกเศรษฐีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า...”

๒.๔ ประเด็นสำคัญในอาทิสสูตร

ประเด็นสำคัญในอาทิสสูตร คือ หลักการปฏิบัติต่อทรัพย์ตั้งแต่การแสวงหาทรัพย์ และการใช้จ่ายทรัพย์ไปในส่วนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ที่มีใช้เฉพาะตน แต่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย ในส่วนนี้จะนำเสนอประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่ปรากฏในอาทิสสูตรเพื่อความเข้าใจพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อไป ดังนี้

๒.๔.๑ อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้ที่ได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและได้รับฟังการแสดงธรรมถึงหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ หรือ ประโยชน์ ๕ ประการที่ควรถือเอาจากโลกทรัพย์ตามที่ปรากฏในอาทิสสูตร ซึ่งมีประวัติของอนาถบิณฑิกเศรษฐีโดยย่อดังนี้^{๑๓} ท่านอนาถบิณฑิกะเป็นบุตรของสุมนเศรษฐีแห่งกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เมื่อถือกำเนิดบิดานานนามว่า สุทัตตะ แต่เหตุที่ได้ชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ เพราะเป็นผู้ชอบทำทานแก่คนยากจน อันเป็นนามที่ตนปรารถนาไว้ครั้งอดีตชาติ เมื่อบิดาสิ้นชีวิตลงท่านก็ได้ครอบครองทรัพย์สมบัติ เป็นคหบดีสืบแทนต่อมา ภรรยาของท่านอนาถบิณฑิกะชื่อนางปุลณณลักขณา มีบุตรชายคนเดียวชื่อ กาละ และธิดา ๓ คน ชื่อ มหาสุภัททา จุฬสุภัททา และ สุมนาเทวี

หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโปรดพระบิดาและพระญาติวงศ์แล้ว พระพุทธองค์ทรงเสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ ณ ป่าสตีวัน ระยะนั้นท่านอนาถบิณฑิกะเข้ามาค้าขายยังกรุงราชคฤห์และพักอาศัยที่เรือนของราชคหเศรษฐี ผู้เป็นพี่เขยและมิตรสหาย ได้ทราบข่าวว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์รับทูลนิมนต์เพื่อเสวยภัตตาหารในวันรุ่งขึ้นที่เรือนแห่งนี้ ท่านอนาถบิณฑิกะเกิดความปิติยิ่งและใครจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เข้ามีดวงรุ่งขึ้นท่านจึงเดินเข้าไปยังป่าสตีวันและได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พร้อมทั้งได้ฟังธรรมอนุปพิภพิกถาและอริยสัจ ๔ ครั้นได้

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๑๓} สุริย์ มีกิจผล และ วิเชียร มีกิจผล, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอนฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๑ – ๑๗๒.

สดับฟังธรรมนั้นแล้ว ท่านได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบัน ทูลขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต

ภายหลังการเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างพระวิหารถวายแด่พระพุทธรองค์และพระภิกษุสงฆ์ นามว่า พระเชตวันมหาวิหาร เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าเชตกุมารผู้เป็นเจ้าของที่ดินเดิม รวมมูลค่าการซื้อที่ดิน สร้างเสนาสนะและจัดฉลองพระวิหารแล้วท่านเศรษฐีได้บริจาคทรัพย์ไปทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ นับแต่นั้นมาท่านเศรษฐีได้บำเพ็ญทาน รักษาศีลและเจริญภาวนาอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งชักชวนคนในครอบครัว บริวาร มิตรสหาย คนทั่วไปให้ทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเป็นประจำด้วย กล่าวได้ว่า ท่านอนาถบิณฑิกะเป็นบุคคลต้นแบบในด้านเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ๓ ประการ^{๑๔} ได้แก่

๑) ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน คุณสมบัติเฉพาะตัวของท่าน คือ ด้านการถวายทานในพระพุทธศาสนา และการให้ทานแก่ตนยากจนไร้ที่พึ่ง โดยท่านถวายปัจจัย ๔ บำรุงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ทุกวัน ไปวัดพระเชตวันมหาวิหารทุกวันไม่ขาด ไม่เคยไปมือเปล่า จะต้องมิของเกี้ยวของฉันทน้ำปานะและผ้าไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ในคราวที่ขาดแคลนทรัพย์ ท่านก็จะใช้ผ้าห่อทรายไปเกลี้ยในบริเวณวัดพระเชตวันมหาวิหาร ท่านถวายทาน รักษาศีลแล้วก็กลับบ้านทำเช่นนี้เป็นประจำ

๒) ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย เมื่อท่านอนาถบิณฑิกะได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันแล้ว ท่านก็รักษาศีล ๕ ไม่ขาดไม่บกพร่อง อีกทั้งภรรยา บุตรธิดา คนรับใช้ชายหญิง ตลอดจนกรรมกรที่ทำงานรับค่าจ้างต่างรักษาศีล ๕ อย่างไม่ขาดไม่บกพร่องเช่นกัน

๓) ภาวนา คือ การเจริญบำเพ็ญคุณธรรมให้มียิ่ง ๆ ขึ้น ท่านเป็นสมาธิภูมิบุคคล มีความเห็นตรง เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว ชักนำให้ผู้อื่นได้ฟังธรรม จิตใจแนบสนิทอยู่กับพระรัตนตรัย

^{๑๔} รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๓ – ๕๘.

ในวาระสุดท้ายของชีวิต ท่านเศรษฐีป่วยหนักและได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตร ซึ่งเป็นธรรมเทศนาที่ลึกซึ้งแต่เป็นถ้อยคำที่เข้าใจง่าย ต่อมาไม่นานก็ถึงแก่กาลละ และด้วยอานิสงส์ผลบุญที่ท่านเศรษฐีได้สั่งสมมาตลอดชีวิต ท่านจึงได้ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๙๕}

๒.๔.๒ พระเชตะวัน

พระเชตะวันมหาวิหาร หรือ วัดพระเชตะวัน อยู่ในกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นของอาทิยสูตร โดยมีอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้างถวายเป็นพระอารามแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้ตลอดระยะเวลา ๒๕ พรรษาที่พระพุทธองค์ทรงประทับจำพรรษาในกรุงสาวัตถี พระเชตะวันมหาวิหารเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงประทับจำพรรษายาวนานถึง ๑๕ พรรษา ซึ่งนานกว่าสถานที่แห่งอื่น^{๙๖} และเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระเจ้าปเสนทิโกศลและเหล่าประชาชนทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ได้เป็นอันมาก พระเชตะวันมีเรื่องราวโดยย่อ ดังนี้^{๙๗} ภายหลังที่ท่านอนาถบิณฑิกะได้ฟังธรรมแล้วบรรลुโศคาปตติผล ณ ปาสัตวัน ในวันรุ่งขึ้นท่านได้ถวายมหาทานแด่พระภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประธาน แล้วกราบอาราธนาให้พระองค์เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงรับคำอาราธนา

ครั้นท่านเศรษฐีถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ท่านเที่ยวหาตรวจดูทั่วพระนครเพื่อหาสถานที่ก่อสร้างที่ประทับของพระพุทธเจ้า โดยมีหลักเลือกสถานที่นั้นว่า ต้อง (๑) เป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้กับหมู่บ้านนัก (๒) การเดินทางไปมาของชาวบ้านและภิกษุสงฆ์สะดวก ไม่ลำบาก (๓) กลางวันมีคณน้อย กลางคืนเงียบสงัด ปราศจากเสียงอึกทึก (๔) เป็นสถานที่ควรแก่ผู้ชอบหลีกเร้น ท่านเศรษฐีได้พบว่าอุทยานของเจ้าเชตกุมารเหมาะสม จึงเข้าเฝ้ากราบทูลเจ้าเชตกุมารเรื่องการสร้างพระวิหาร เจ้าเชตกุมารตรัสให้ท่านเศรษฐีซื้อด้วยการปลูาดทรัพย์ (กหาปณะ) ให้เต็มพื้นที่ซึ่งก็เท่ากับราคาของที่ดินที่ต้องซื้อนั่นเอง ท่านเศรษฐีสั่งให้คนเอาเกวียนบรรทุกเงินออกมาเรียงตามพื้นที่นั้นจนเกือบเต็ม เงินที่ขมามาคราวเดียวไม่เพียงพอ ขาดแต่ที่ดินตรงสถานที่ที่จะทำซุ้มประตู ท่านเศรษฐีสั่งให้คนงานไปขนเงินมาอีก ขณะนั้นเจ้าเชตกุมารทอดพระเนตรเรื่องราวจึงตรัสยกให้เปล่า (ต่อมาเจ้าชายตรัสให้สร้างซุ้มประตู ณ ที่ตรงนั้น) ท่านเศรษฐีได้สร้างเสนาสนะต่าง ๆ

^{๙๕} สุริย์ มีกิจผล และ วิเชียร มีกิจผล, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, หน้า ๑๑๕.

^{๙๖} รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์หัตถบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, หน้า ๕๒.

^{๙๗} ปัญญา ใช้บางยาง, ๑๕ อุบาสก พุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๕๑ – ๕๔.

มากมาย อาทิ วิหารหลายหลัง ชุ่มประดู ศาลา หอฉัน โรงไฟ บ่อน้ำ ศาลาเรือนไฟ เป็นต้น โดยสถานที่แห่งนี้มีชื่อว่า พระเชตะวัน ตามนามของเจ้าเชตุกุมารเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าของที่ดินเดิม แต่เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้างถวาย รวมมูลค่าการซื้อที่ดิน สร้างเสนาสนะและจัดฉลองพระวิหารแล้วท่านเศรษฐีได้บริจาคทรัพย์ไปทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ

๒.๔.๓ หลักปฏิบัติต่อทรัพย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ ๕ ประการ ซึ่งประกอบด้วยหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑) การแสวงหาทรัพย์ คือ โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตนเอง และโดยทางสุจริตชอบธรรม โดยมีใจความว่า “โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม”

๒) การใช้จ่ายทรัพย์ คือ การนำโภคทรัพย์ที่หามาได้ตามหลักข้อ ๑) มาใช้จ่ายในแนวทางต่าง ๆ ๕ ประการ โดยมีใจความว่า “๑. อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ย่อมบำรุงตนเอง บำรุงมารดาบิดา บำรุงบุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ให้เป็นสุข บริหารให้เป็นสุข โดยชอบ... ๒. อริยสาวกย่อมบำรุงตนเองบำรุงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุข บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ... ๓. อริยสาวกย่อมป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท ทำตนให้ปลอดภัย...๔. อริยสาวกย่อมทำพละ ๕ อย่าง คือ (๑) ญาติพละ (๒) อติพละ (๓) ปุพพเปตพละ (๔) ราชพละ (๕) เทวตพละ... ๕. อริยสาวกย่อมตั้งทักษิณาทที่มีผลสูงขึ้นไป เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ในสมณพราหมณ์ผู้เว้นขาดจากความมัวเมาและความประมาท ดำรงมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และ โสรัจจะ (ความเสถียร) ฝึกรบมตน ทำตนให้สงบ ทำตนให้ดับเย็นสนิท”

๓) คุณค่าที่ได้รับ คือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อโภคทรัพย์ตามข้อ ๑) และข้อ ๒) โดยมีใจความว่า “ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จากโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ โภคทรัพย์หมดสิ้นไป อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราได้ถือเอาประโยชน์จากโภคทรัพย์นั้นแล้ว และโภคทรัพย์ของเราก็จหมดสิ้นไป’ ด้วยเหตุนี้ อริยสาวกนั้นจึงไม่มีวิปปกัสนาร (ความร้อนใจ) ถ้าเมื่ออริยสาวกนั้นถือเอาประโยชน์จากโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ โภคทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราถือเอาประโยชน์จากโภคทรัพย์นี้แล้ว และโภคทรัพย์ของเราก็จเพิ่มพูนขึ้น’ อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีวิปปกัสนารด้วยเหตุทั้ง ๒ ประการนี้เลย นรชนผู้จะต้องตายเมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ว่า ‘โภคทรัพย์ เราได้บริโภคแล้ว คนที่ควรเลี้ยง เราได้เลี้ยงแล้ว

อันตรายทั้งหลาย เราได้ข้ามพ้นแล้ว ทักษณามีผลสูงขึ้นไป เราได้ให้แล้ว และพลี ๕ อย่าง เราได้ทำแล้ว ท่านผู้มีศีลสำรวมระวัง ประพฤติพรหมจรรย์ เราได้บำรุงแล้ว ประโยชน์ที่บัณฑิต ผู้อยู่ครองเรือนปรารถนา เราก็ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กรรมที่ไม่ก่อความเดือดร้อนในภายหลัง เราก็ได้ทำแล้ว' ชื่อว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์”

กล่าวสรุปได้ว่า หลักปฏิบัติต่อทรัพย์ในอาทियสูตรมีประเด็นสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และคุณค่าที่ได้รับ ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะได้วิเคราะห์และนำเสนอในบทต่อไป

๒.๕ สรุปสาระสำคัญ

จากการศึกษาเรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอาทियสูตร สรุปได้ว่า อาทियสูตร คือ พระสูตรที่กล่าวด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือในการที่จะมีหรือครอบครองโภคทรัพย์ ปรากฏอยู่ใน พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ ๒๒ โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนี้แก่นาถบิณฑิกเศรษฐี ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ซึ่งเหตุเกิดแห่งพระสูตรนี้จัดเป็น ปริชฌาสนะ (เป็นไปตามอรรถาธิบายของผู้อื่น) คือ สอดคล้องกับอรรถาธิบายของอนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้เป็นพ่อค้าและยินดีในการทำทาน เนื้อหาในพระสูตรมีความตรงประเด็นกับเรื่องการปฏิบัติทรัพย์ โดยมีความจำเป็นและเหมาะสมกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีในฐานะเป็นคฤหัสถ์และพ่อค้าที่ต้องเกี่ยวข้องกับโภคทรัพย์โดยตรง สำหรับรูปแบบของพระสูตรจัดเป็นแบบสากัจฉา คือ สนทนาธรรมแบบไม่มีพิธีการ และอยู่ในรูปของร้อยแก้ว (กัชชะ) หรือความเรียงที่เป็นคำรายงานถึงเวลาและสถานที่ (กาลเทศะ) ส่วนประเด็นสำคัญในอาทियสูตร คือ หลักการปฏิบัติต่อทรัพย์ อันได้แก่ การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ และคุณค่าที่ได้รับ